

Beharangozó új, tervezett sorozatomhoz

Az örmény gyökerű képzőművészekről kiadott két kötet után gőzerővel folyik a gyűjtőmunka, hogy íróinkat is egy csokorba szedhessük. (Megjósolom, hogy nagyon színes, és sokszálú csokor lesz.) Ahogy a különböző forrásmunkákat forgatom, lapozom, örömmel tapasztalom, hogy számos örmény gyökerű tudós tanár, jogász, bármely tudományágban eredményes kutató, felfedező, orvos, szakíró gazdagította magyar kultúránkat. Az áprilisi Füzetek reveláció volt számomra, mert több mint tíz éve próbálom kideríteni Dr. Sáska László örmény gyökereit, és nekem nem sikerült. Ezúttal is kísérletet tettem, először Józsa Miklós tanár úrnál a Sáska család enyedi ágának történetét illetően, aki megírta, hogy „Sáska László édesapja híres asztalosmester volt, a Várszeg utcában van a háza, talán most is olyan, mint annak idején. Nála inaskodott egy ideig Nagy István (mi még emlékszünk rá). Erről az időszokról ír Az enyedi prikulics című novellájában és a Sáncaja című önéletrajzi könyvében. Innen szökött meg a gyermek Nagy István és gyalog ment haza Kolozsvárra. Az öreg nem volt anygali természetű.” Ezt követően Bakó Botondhoz irányított, aki a téma alapos ismerője: „...sajnos az asztalosmester „örménységét” én sem tudtam. Beszéltem a 90 éves Sáska Ida nénivel, (Laci sógornője) aki nem emlékezett arra, hogy a Laci ilyen származásról beszélt volna. Ő a „szemeik állása szerint” (Laci és apja: Tordai Sáska László), ahogy mondta, nem tartja lehetetlennek az örmény származást.”

Hálás vagyok a „sorsnak”, hogy évtizedes dilemmám megoldódott, és Dr. Sáska Lászlóval kezdhetem el az örmény gyökerű magyar orvosok bemutatását, annál is inkább, mert régi, nagy adósságot kell törlesztenünk ezzel.

Bálintné Kovács Júlia

Isaszeg, ahol orvos volt, így emlékezik

Dr. Sáska Lászlóra

Dr. Sáska László (Nagyenyed, 1890–Arusha, 1978). Kalandos életű tudós, orvos volt, aki nem csak Isaszegnek, de az egész magyar, sőt a nemzetközi tudományos életnek is a kiemelkedő alakja. Sokgyermekes szegény asztalosmester családjában született. Már a Bethlen Kollégiumban megmutatkozott tudományos érdeklődése. Tanárai közül Szilády Zoltán az, aki egész életre szóló buzdítással serkentette a továbbtanulásra, a tudományok művelésére. Saját keresetéből végezte orvosi tanulmányait a kolozsvári egyetemen,

melynek bevégzését a négyéves frontszolgálatra odázta el. S bár a háború után kitűnő eredménnyel doktorált, politikai és hazafiúi meggyőződése miatt el kellett hagynia szeretett Erdélyét. Isaszegnek 1922–1933 között ő volt a községi és egyben MÁV-orvosa, ezen túlmenően a település életében is vezető szerepet játszott. A képviselő-testületnek több cikluson át tagja, a különböző egyesületeknek szervezője és vezetője volt.

Egy szerveződő Afrika-expedíciónak tagjaként először 1931-ben merült fel an-

nak lehetősége, hogy az akkor még kevésbé ismert földrészen megvalósíthassa tudományos elképzeléseit. Aztán 1932 nyarán már hivatalos levélben jelentkezett a berlini etiópiai konzulátuson: „Jelenleg alkalmazásban állok, mint községi orvos és pályaorvos, mely két állás megélhetésemet biztosítja, de tudásszomjamat nem elégíti ki. Trópusi bakteriológiával szeretnék foglalkozni.” Egy év múlva fiatal, második feleségével Szomáliába utazott, hamarosan I. Haile Szelasszié császár családi orvosa lett. Sokat utazott, vadászott és rengeteget gyógyított: ő volt Abesszínia Albert Schweitzere.

Az olasz megszállás nyomorúsága elől 1937-ben sikerült Tanganyikába áttelepülnie, ahol a Meru vulkán tövében elterülő Arusha városában talált végső menedéket. Itt teljessé lett ki orvosi és kutatói tevékenysége.

Dr. Sáska László
(1890–1978)

A maláriától a rákig című munkája egyszeriben az egész tudományos világ előtt ismertté tette nevét. Kapcsolatba került korának híres tudósával, He-mingwaynek jó barátja lett.

A második világháború után az Afrikába látogató magyar vadászokat, tudósokat kutató- és gyűjtőmunkájukban ismeretségével és hallatlanul nagy tekintélyével segítette. Bár Magyarországon is elismerték a kiváló

orvos tudományos tevékenységét, **politikai nézetei miatt értékelő tanulmányok csak a rendszerváltás után jelentek meg róla.** (Kiemelés tőlem, BKJ) Gazdag és színes életpályáját második hazájában, Afrikában fejezte be.

Ezekkel az örmény szemekkel egyelőre búcsúzom, de reményeim szerint **folytatjuk az ismerkedést, az emlékezést.**

(Forrás: Sulinet Függelék)

Cseke Gábor

Az arushai doktor – dr. Sáska László

Elővettem (ki tudja, hányadszor? már rongyossá olvastam-forgattam) egyik kedvenc könyvemet, amelynek napvilágra kerüléséhez némileg személyesen is hozzájárultam. A szerző, dr. Sáska László 1890-ben született Nagyenyeden, szegény családban. Iskoláit a nagyhírű enyedi kollégiumban végzi, mindene a kaland, a természetjárás, a rovar- és növénygyűjtés.

„Mikor érettségiztem és egyetemre kellett volna mennem, csak egy nadrágom és egy ingem volt... Dolgoznom kellett: a legegyszerűbbnek a jegyzőség tűnt. Nagyponorra kerültem, ez egy kis román

falu volt Nagyenyedtől huszonvalahány kilométerre. Ott voltam egy darabig, de csakhamar beláttam, hogy a jegyzőség nem nekem való; engem küldenek behajtani az adót, és én vegyem el a kecskéjét a szerencsétlen embernek, akinek nincs más java, és akivel nekem semmi bajom; hát én az ilyesmit nem csinálom egy életen át. Közben megspóroltam egy kis pénzt, s beiratkoztam a kolozsvári orvosi egyetemre. De ezt csak úgy tudtam elérni, hogy közben öt tanítványt vállaltam különböző osztályokból. Később átmentem Budapestre, ahol a pénzt szintén külön munkával kel-

lett megszerezniem. Így lassan elvégeztem az egyetemet” – emlékezett vissza 1970-ben egy vallomásos pillanatában, amikor egy hónapra hazalátogatott Erdélybe.

Az első világháborúban, Stájerországban, Cilliben teljesített kórházi orvosi szolgálatot, majd a háború után Budapesten, később Isaszegen nyitott rendelőt, de ő volt a helység MÁV-orvosa is. Első házassága 12 év után felbomlott, s 1932-ben különös kalandra vállalkozott: miután másodszor is megnősült, anyagilag sikeres orvosi praxisát felhagyva, mindenüket pénzzé téve, az ugyancsak kalandra vágyó ifjú feleséggel felkerekednek és letelepednek Abesszíniában. Ekkor jegyezte el magát örökre Afrikával. Tanárai közül Szilády Zoltánnal tartja a kapcsolatot, neki írja meg távolról címzett egyik levelében:

„Bizonyára csodálkozol, hogy Afrikából kapod a leveleimet. Abesszília fővárosában tartózkodom – megjárva Erithreát, Olasz Szomáliföldet – feleségestől. De nem azzal az asszonnyal, akit Te ismersz, hanem a második feleségemmel, aki a puskát úgy forgatja, akárcsak én, úgy lovagol, vadászik, úgy nélkülöz, aki nem reflektál semmi nőies simogatásra, és akinek az ajkát még panaszcso nem hagyta el... Magyarországi munkálkodásom minden értékét elkótyavetyélve, nekivágtunk ketten a nagy Afrikának. És most itt vagyunk. Olasz Szomáliföld rettenetes melegével majd töpörtyűvé aszalt, hiszen az egyenlítő felett 3 foknyira tartózkodtunk legtovább. De nekem, mint erdélyi magyarnak hegy kellett. Átjöttünk Abesszíniába. Itt aztán már van hegy, több mint kellene. Őstermészet, ősemberek és minden, amit az ember Afrikától vár. Régi vágyam teljesült, elértem Afrika ősvadonait, csodálhatom állatvilágát, vadászha-

tom úgy, amint akarom, és főként megvan a nyugalmam, nem bánt senki. Ismét rabja lettem a gyűjtésnek és az állatok megfigyelésének...”

Ahogy azt hagyatékának egyik gondozója, a nagyenyedi Bethlen Könyvtárban dolgozó Györfy Dénes megállapítja: a fekete földrész magyar természettudományi kutatói közül senki sem töltött annyi időt Afrikában, mint ő: közel fél évszázadot! Számos gyűjtőutat tett Abesszíniában, Szomáliában, Kenyában, Ugandában, Kongóban és Tanganyikában. gyűjteményeivel megajándékozta a világ nagy műzeumait, hagyatékát – csaknem egy mázsa súlyban – 1988-ban a Magyar Földrajzi Múzeumnak küldte haza.

Magam a hatvanas évek második felében – ha jól emlékszem, 1967-ben – ismerkedtem meg Sáska doktor izgalmas kéziratával, a terjedelmes, később Életem, Afrika címen megjelent út- és önéletírásával. Akkor az Ifjúmunkás kolozsvári tudósítója voltam, s többek között az is külön megbízatásom volt, hogy a kolozsvári tudományos közíróktól időnként fiataloknak szánt érdekességeket, tudományos újdonságokat hajtsak fel. Szoros kapcsolatban álltam az Erdély-szerzte ismert és tisztelt természetjáróval és -népszerűsítővel, dr. Xántus János tanárral, akit időnként felkerestem az állomáson túli, külvárosi házában. Egyszer azt újságolja lelkesen, hogy kapott egy kéziratot Tanzániából, pontosabban Arushából, a szerzője oda származott erdélyi orvos, s valahogy ki kellene adni, ehhez pedig fel kellene hívjuk rá a figyelmet. Megegyeztünk, hogy a lapunk részére minél hamarabb összeállít mintegy tucatnyi közlésre elegendő, jellegzetes részletet az érdekesebb, lehetőleg összefüggő fejezetekből, s az Ifjúmunkásban nemsokára olvasni is lehetett a nem

mindennapi élet tapasztalatairól szóló hatalmas, élvezetes híradást.

A bukaresti Ifjúsági Könyvkiadó pedig ráharapott a témára, kapcsolatba lépett dr. Xantusszal, aki aztán megszerkesztette a könyvet, amely 1969-ben látott napvilágot. Visszhangos könyvsiker lett.

Az arushai orvos, akit a bennszülöttek már-már Kelet-Afrika szerzte ismertek, becsültek s messze földről is eljöttek hozzá, mert a rákkutatásban is jeleskedett, szorgalmasan írt, lejegyzett minden gondolatot, benyomást, élményt. Az olasz megszállás nyomorúsága elől 1937-ben sikerült Tanganyikába áttelepülnie, ahol a Meru vulkán tövében elterülő Arusha városában talált végső menedéket. Itt teljesedett ki orvosi és kutatói tevékenysége. A két világháború között tudósításait, afrikai leveleit rendre közölték a korabeli lapok: a Magyar Vadászújság, a Természettudományi Közlöny, az Enyedi Hírlap. Kiadatlan munkáiból 2001-ben Györfy Dénes egy kötetre való állított össze, Nagyenyedtől az Egyenlítőig (Tinivár, Kolozsvár) címmel. (Sajnos, hogy a mai könyvterjesztés már csak árnyéka a rendszerváltás előttinek, amikor az olcsó könyvek viszonylag nagy példányszámban még a községekbe is eljutottak. Ma jó, ha ott fellelhetők, ahol kiadták őket... Én is csak úgy jutottam hozzá, hogy a szerkesztő dedikálta nekem.)

Sáska doktor is amolyan mikesi figurája a magyar szellemiségnek: úgy szerette Afrikát, hogy nem felejtette el Nagyenyedet. Amikor utoljára itthon járt, 82 éves korában, interjút adott a bukaresti Hétnék, személyesen Ágoston Hugónak. Ebben így vall afrikai orvosi pályafutásáról:

– Előre kell bocsátanom, hogy általános praxisú orvos vagyok, nem pedig valamilyen külön alszakma specialistája. Ott nem sebészre vagy bakteriológusra volt szük-

ség, ott orvosra volt szükség. Afrikában egy specialista nem tudna megélni. Ott mindenhez kell érteni. Hát az én voltam.

– Ebből a szempontból Ön Albert Schweitzerrel rokonítható. Találkozott vele Afrikában?

– Kétszer találkoztam vele. Láttam a kórházát is, Lambarénében. Jó dolog volt, de megalapítója élete vége felé már nem nagyon törődött vele. Más irányú érdeklődése miatt vagy...

– Meg is öregedett. Hiszen amikor megkapta a Béke Nobel-díjat, már túl volt a hetvenötön.

– De hát kérem, ez nem lehetett indok arra, hogy a kórházat elhanyagolja! Ő írt, orgonán játszott. Meglehet, a kultúra miszcionáriusa akart ott lenni. Nem tudom. Én gyógyítok. Gyógyítok és kutatok...

– És ez egyáltalán nem hatott dicsekvésnek, hiszen Györfy értékelése szerint, orvosi szakmája keretében évtizedeket szentelt a malária és a rák gyógyításának. Rákellenes kutatótevékenységéért az Angol Királyi Rákkutató Intézet levelező tagjává választotta, a maláriától a rákig c. könyvét saját költségén adta ki, fél évszázados munkássága elismeréseként a Semmelweis Orvostudományi Egyetem jubileumi, Arany diplomával tüntette ki 1970-ben, 1972-ben a Román Orvostudományi Akadémia látta vendégül Romániában és Erdélyben. Özvegye, barátai, ismerősei segítségével 60 perces dokumentumfilm is készült dr. Sáska életéről 1997-ben (Életem Afrika – Dr. Sáska László nyomdokain), amelyben az ismertető szövege szerint „megelevenednek a híres Afrika-kutató és orvos életének színhelyei”. A film forgatókönyvét Xántus János tanár fia írta...

(Tallózta Bálintné Kovács Júlia – ursu blog)

A Füzetek 2013. júniusi, július-augusztusi és szeptemberi számában három folytatásban közzétettük *Pál-Antal Sándor: Örmények Marosvásárhelyen* című írását, amely az örmények Marosvásárhelyen való megjelenésére és 1848 előtti otlétükre vonatkozó adatokat tartalmazta. A marosvásárhelyi Nemzeti Levéltárban őrzött városi levéltárban és a római katolikus egyházi anyakönyvekben végzett feltáró kutatás adataira hivatkozó szerző segítségével nyomon követhettük az életerős, rendkívül szívós örmény közösségnek a város életébe való beilleszkedését, a magyar társadalom részévé válását. A cikksorozat mellékletét folytatásokban adjuk közre.

Pál-Antal Sándor

Örmény családok Marosvásárhelyen 1848 előtt*

(Melléklet – 1. rész)

- ÁBRAHÁM ANDRÁS, említve 1799-ben.
- ÁBRAHÁM ANTAL, meghalt 1799. nov. 10-én, 32 éves korában, neje Isák Katalin. Gyerekeik: István (1792. ápr. 28. - ...), Anna Mária (1794. aug. 15. - ...), Ábrahám Péter (1799. május 14. - ...).
- ÁBRAHÁM JAKAB 1774.
- ÁBRAHÁM PÁL 1767., 1778.; Pálné 1799.
- AVÉDITH ROZÁLIA. Gyereke: Mária (1836. márc. 17. - ...) törvénytelen.
- BOGDÁN ANTAL, meghalt 1848. dec. 1-én, 43 éves korában.
1. neje: Lájbel Mária. Gyerekeik: Mária (1841. aug. 30. - ...), Anna (1843. júl. 24. - ...).
2. neje: Gáspár Mária, meghalt 1857. máj. 15-én, 45 éves korában. Gyerekük Rozália (1845. máj. 22. - ...).
- BOGDÁN LUKÁCS, neje: Fejér Krisztina. Gyerekeik: Ferenc, meghalt 7 évesen, 1822. ápr. 12-én, Mihály (1824. okt. 24. - ...), Adeodát, meghalt 1831. ápr. 7-én, 4 évesen.
- BOGDÁN MÁRTON, neje Lengyel Mária Anna. Gyerekeik: Anna Veronika (1790. febr. 7. - ...), Lukács József (1792. ápr. 28. - ...). Az anyakönyvben Bogdán neve fölé írva „Adeodatus Novák alias”, Rebeka (1800. ápr. 20. - ...) Az apa nevéként Adeodat Bogdán, az anyánál Anna Lengyel szerepel.
- BOGDÁNFFI Margit említve 1799-ben.
- BRÁNDÉKER SIMON, neje Mau Carolina. Gyerekük Simon József (1819. okt. 27. - ...).
- CSÍKI FERENC (1819. május 27. - 1849. júl. 27.), patikus, id. Csíki Márton és Verzár Johanna fia; neje Verzár Jozefa. Gyerekük: Jozefa (1846. jún. 6. - ...).

* A családneveknél az anyakönyvekben szereplő, illetve a leggyakrabban használt névváltozatot használtuk. A magánhangzók írásánál a mai helyesírást követtük. Dőlt betűvel azoknak a fiúknak a keresztnévét írtuk, akik Marosvásárhelyen bizonyítottan családot alapítottak. A nevek után írt kérdőjellel a kétes adatokat (név, dátum) jeleztük. Pl. egy Margit (1795–1849.) nevű lányról csak feltételezzük, hogy Dobál Antal gyereke. Több esetben a születési évet az elhalálozásnál feltüntetett életkor alapján közzétettük. Egy pár esetben feltüntettük a más munkákból már ismert 1848 utáni anyakönyvi adatokat is.

- CSÍKI GERGELY, Márton és Kövér Johanna fia, meghalt 1860. márc. 15-én, 70 éves korában.
1. neje Simai Anna, meghalt 1825. dec. 16-án, 26 éves korában. Gyerekeik: János Domokos (1819. május 15. - 1853. febr. 4.), Gergely (1820. nov. 4. - ...), Johanna Veronika (1822. május 1. - ...), Erzsébet (1825. aug. 29. - ...).
2. neje Mártonfi Teréz, meghalt 1868. márc. 4-én, 67 éves korában. Gyerekeik: Veronika Mária (1829. ápr. 12. - ...), Mária Amália (1830. aug. 29. - ...), Gergely János (1832. júl. 20. - 1914. márc. 29.), János (1833. szept. 2. - 1880. ápr. 16.), Mária Ludovika (1839. júl. 29. - ...).
- CSÍKI ISTVÁN, említve 1755-ben.
- CSÍKI ISTVÁN, Márton és Verzár Johanna fia (1799. febr. 22. - ...), neje Duha Anna, meghalt 1861. szept. 9-én, 50 éves korában. Gyerekeik: Johanna Mária (1830. aug. 9. - 1835. ápr. 8.), Anna (1831. nov. 27. - 1845. júl. 19.), Anna Mária (1847. május 5. - ...).
- CSÍKI JÁNOS dr., Márton és Verzár Johanna fia, meghalt 1867. máj. 12-én, 66 éves korában; neje Seprősi Czárán Rebeka. Gyerekeik: Johanna (1836. márc. 1. - 1905. jan. 13.), Gyula János (1838. aug. 6. - 1893. dec. 30.), Viktor (1841. márc. 27. - 1924. jan. 1.), Rozália Anna (1842. nov. 12. - ...).
- CSÍKI JÓZSEF, id. Márton és Verzár Johanna fia, (1806. márc. 8. - 1878. jan. 28.); neje Verzár Mária (1816. okt. 31. - 1890. jún. 13.) Marosvásárhelyen 1849 előtt született gyerekeik: János Márton Emánuel (1834. jún. 24. - 1841. nov. 5.), Antónia (1836. ápr. 7. - ...).
- CSÍKI MÁRTON, meghalt 1783. jún. 14-én, 58 éves korában; neje Eránosz Rozália, meghalt 1818. ápr. 21, meghalt 87 éves korában.
- CSÍKI MÁRTON, meghalt 1828. nov. 14-én, 77 éves korában. Tódor és Samoj Mária második fia.
1. neje Kövér Veronika, meghalt 1797. júl. 13, 39 éves korában. Gyerekeik: Mária, Róza, Márton Emánuel (1787. júl. 9. - 1868. ápr. 5.), Gergely (1790. okt. 18. - 1860. márc. 15, 70 éves korában), Veronika Cecilia (1794. szept. 9. - 1884. márc. 17.)
2. neje Verzár Johanna (1778. ápr. 20. - ...). Gyerekeik: István (1799. febr. 22. - ...), János, meghalt 1867. máj. 12-én, 66 éves korában, Terézia (1803. - 1815. jan. 15.), Anna Mária (1805. aug. 7. - 1866. nov. 13.), József (1806. márc. 8. - 1878. jan. 28.), Klára (1808. jan. 29. - 1809. márc. 3.), Tódor (1810. febr. 21. - 1810. márc. 24.), Mária Johanna (1815. máj. 29. - 1816. jan. 14.), Erzsébet Mária (1816. nov. 19. - ...), Ferenc (1819. május 27. - 1849. júl. 27.).
- CSÍKI MÁRTON, Márton és Kövér Veronika fia, (1787. júl. 9. - 1868. ápr. 5.), neje Verzár Rebeka (1792. jan. 8. - 1868. ápr. 5.). Gyerekük: Márton (1812. szept. 1. - 1886. márc. 12.).
- CSÍKI MÁRTON, Csíki Márton és Verzár Rebeka fia, (1812. szept. 1. - 1886. márc. 12.), ügyvéd, neje Kováts Franciska (1820. - ...) Esküvő: 1838. nov. 5-én, Marosvásárhelyen. 1849 előtt született gyerekeik: Márton (1846. május 14. - 1846. május 15.), Antal Márton (1848. jún. 22. - ...).
- CSÍKI MÁRTON, meghalt 1867. aug. 4-én, 56 éves korában; neje Fark Mária. Esküvő: 1847. jún. 20., Marosvásárhely.
- DOBÁL Antal, meghalt 1824. jún. 12-én 64 éves korában.
1. neje Isák Anna Mária, meghalt 1806. aug. 26-án, 38 éves korában. Gyerekeik: Margit (?), meghalt 1849. júl. 29-én, 54